

ДЕОНТОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ, НОРМИ, ЦІННОСТІ – СКЛАДОВІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ МИТНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

УДК: 339.543: 377.3(477)

О. П. Корольов

Необхідність забезпечити морально-психологічну згуртованість колективів митних органів та сформувати високі патріотичні і професійні якості в посадових осіб митної служби зумовлюють такі питання, як модернізація, євроінтеграція, єдиний економічний простір, вихід України у травні 2004 року на зовнішньоекономічний кордон Євросоюзу, здійснення транзитних перевезень та спільного прикордонно-митного контролю.

Тому очевидним стає те, що розвиток Митної служби України залежить від того, як посадові особи виконують службові обов'язки, чи дотримуються етичних норм, здійснюючи митний контроль і митне оформлення.

На підставі цього зауважимо:

що сьогодні митна служба як складний і специфічний вид службової діяльності ставить різноманітні вимоги до посадових осіб залежно від їхніх посад, характеру та змісту виконання службових обов'язків;

мають місце непоодинокі випадки хамства, грубості, нетактовності з боку посадових осіб митної служби під час виконання службових обов'язків; стало помітнішим зневажливе ставлення і до моральних засад суспільної поведінки, і до етики митної служби зокрема;

службові завдання, які виконують посадові особи митної служби, постійно розширюються та ускладнюються, зростають вимоги до ефективності та результативності здійснення митного контролю та митного оформлення;

зріс рівень усебічного розвитку особистості посадових осіб митної служби; частково змінилися цінності й мотивація митної служби; зросли вимоги щодо компетентності посадових осіб як фахівців та розуміння пріоритетності професіоналізму в процесі митної служби.

Безумовно, кожна службова діяльність базується на моральній системі суспільства, у лоні якої виформовуються особливі моральні принципи, норми, цінності, що визначають специфіку службової діяльності.

Митна служба, об'єктом якої є живі люди, утворює складну систему взаємоперехідних, взаємозумовлених моральних стосунків, яка охоплює ставлення посадових осіб митної служби до суспільства та держави, до Митної служби України, до національної та митної символіки, до громадян, учасників зовнішньоекономічної діяльності, іноземних громадян; до виконання свого службового обов'язку, а також стосунки посадової особи митної служби зі своїми колегами, керівництвом митних органів, зі службовцями служб контролю, з колегами митних органів суміжних іноземних держав, місцевим населенням.

Професіоналізм посадової особи митної служби зумовлює відповідну професійну свідомість, здатність фахово розв'язувати проблеми митного контролю та митного оформлення із метою захисту економічних інтересів держави.

С. С. Сливка звертає увагу на те, що "...У службовій діяльності деонтологічна свідомість по-різному впливає на виконання службового обов'язку, наприклад, вияв милосердя, агресії, помсти, ненависті тощо. Такі імпульси допомагають або шкодять службовій діяльності" [6, с. 126].

Деонтологічна професійна свідомість посадової особи митної служби – це результат її професійної свідомості, сформованої під впливом професійної інформаційної культури під час виконання службового обов'язку.

Основні деонтологічні вимоги, принципи, норми, цінності викладено в Митному кодексі України [1], у Законі України "Про державну службу" [3], Правилах поведінки державного службовця [4], у проекті Кодексу честі посадової особи митної служби, у Дисциплінарному статуті Митної служби України [2], в урочистому зобов'язанні [5], у Присязі державного службовця та інших нормативно-правових актах.

Деонтологія митної служби – це система знань про зародження, формування, розвиток і функціонування наявного в службовій діяльності посадових осіб Митної служби України нормативно-орієнтованого соціально-службового інституту, тобто особливої системи принципів, норм, цінностей митної служби, історично сформованих стандартів, що ґрунтуються на моральній аксіоматиці.

Основним змістом деонтології митної служби є знання про вимоги до особистих та професійних якостей посадових осіб митної служби.

Деонтологічні принципи, норми, цінності митної служби – це важливий соціально-службовий інститут, оскільки той, хто має відповідний соціально-професійний статус – статус посадової особи митної служби, неминуче стає суб'єктом та об'єктом соціально-службової регуляції.

Тому деонтологія митної служби вивчає прийняті в митній службі морально-етичні принципи, норми, цінності, щоб визначити, чи мають вони під собою серйозне підґрунтя, чи виражають лише обмежений консенсус деякої групи посадових осіб митної служби.

Моральні принципи митної служби – це узагальнене вираження моральних вимог до посадових осіб, які спрямовують їхню службову діяльність під час здійснення митного контролю та митного оформлення, визначають головну лінію їхньої професійної орієнтації, професійної поведінки та професійного спілкування.

Моральні норми митної служби – правила поведінки, що базуються на моральних поглядах у процесі митної служби на добро і зло, справедливе й несправедливе, гуманне й негуманне, а забезпечує їх насамперед внутрішня переконаність і сила думки посадових осіб митної служби.

Моральні цінності митної служби орієнтують і формують своєрідну тактику професійної поведінки та службової діяльності посадових осіб митної служби.

Також деонтологія вивчає проблеми обов'язку (що потрібно виконати), через яку мораль передає вимоги митної служби, зокрема потреби суспільства й

людини, набирає різних форм у поведінці посадових осіб, службових нормах, узагальнених принципах поведінки, моральному та професійному ідеалі. Уміння посадових осіб бездоганно виконувати свій службовий обов'язок виховується, формується шляхом розвитку професійної культури.

Деонтологія митної служби розглядає питання регулювання службової діяльності посадових осіб, тобто спрямування поведінки посадових осіб митної служби шляхом надання їй прав, повноважень, обов'язків, заборон, передбачених нормативно-правовими актами, які регулюють митну справу.

Тому деонтологія митної служби дає загальне уявлення про митну справу і митну службу, формування знань про вимоги до професійних та особистих якостей посадових осіб митної служби; розкриває систему формування професійних та особистих якостей посадових осіб митної служби; визначає форми й методи підготовки, підвищення кваліфікації та професійного навчання без відриву від роботи посадових осіб митної служби.

Формування посадових осіб митної служби як професіоналів характеризується самостійністю у службовій діяльності, набуттям окремих навичок, виробленням власного стилю професійної поведінки.

Деонтологія митної служби розглядає взаємини в таких основних напрямках, як

керівник, начальник структурного підрозділу митного органу – посадова особа митної служби;

посадова особа митної служби – керівник, начальник структурного підрозділу митного органу;

посадова особа митної служби – громадянин, учасник зовнішньоекономічної діяльності, іноземний громадянин;

громадянин, учасник зовнішньоекономічної діяльності, іноземний громадянин – посадова особа митної служби;

посадова особа митної служби – працівник митних органів суміжної іноземної держави;

працівник митних органів суміжної іноземної держави – посадова особа митної служби;

посадова особа митної служби – службовці контрольних служб;

службовці контрольних служб – посадова особа митної служби;

посадова особа митної служби – місцеве населення;

місцеве населення – посадова особа митної служби.

Розглянемо систему митної служби, яка має дві складові: зміст і форму.

Зміст митної служби формують: суб'єкти; об'єкти; службові дії та операції; засоби і способи їх здійснення; результати службових дій. Суб'єктами митної служби є посадові особи, митні органи, об'єктами – громадяни, учасники зовнішньоекономічної діяльності, іноземні громадяни. Службові дії – зовнішня поведінка посадових осіб митної служби. Операції – сукупність службових дій, спрямованих на досягнення цілей митного контролю та митного оформлення. Засоби митної служби – явища, які забезпечують досягнення необхідного результату митного контролю та митного оформлення. Способи митної служби – шляхи досягнення очікуваного результату митного контролю та митного оформлення, який здійснили за допомогою конкретних засобів. Результат митної служби – це підсумок митного контролю та митного оформлення, здійснений за допомогою спеціальних способів і засобів посадовими особами митної служби.

Форма митної служби може бути внутрішньою – порядок організації митної служби, який базується на послідовності заходів і процедур митного контролю та митного оформлення; і зовнішньою – засоби зовнішнього вияву митної служби у вигляді процесуальних документів, службових дій, усних висловлювань.

Посадова особа митної служби – це фахівець, який використовує свої знання для здійснення митної справи, організаційно-розпорядчих, консультативно-дорадчих функцій, виконуючи службові дії та операції із застосуванням необхідних засобів і способів у процесі митного контролю та митного оформлення, які належать до його професійної компетенції.

Розглянемо основні характеристики професії митника, яка:

спрямована насамперед на захист економічних інтересів держави;

пов'язана з державою і митною справою, тобто соціальними явищами – сплатою податків і зборів, процедурами митного контролю та митного оформлення, боротьбою з контрабандою та порушеннями митних правил, при цьому посадові особи митної служби мають великі владні повноваження;

є діяльністю, що фіксує відомості, одержані під час митного контролю, оформлення результатів контролю, а також статистичного обліку ввезення та вивезення товарів і транспортних засобів, чітко дотримуючись законодавства для наповнення національного бюджету;

несе відповідальність, тобто спрямована на захист прав та інтересів суб'єктів підприємницької діяльності та громадян;

спрямована на забезпечення дотримання законодавства України з питань митної справи;

має організований характер, тобто передбачає проведення мінімуму митних процедур і заходів відповідно до типових технологічних схем пропуску через державний кордон України;

має велику свободу і самостійність під час здійснення митного контролю та митного оформлення, яка не може виходити за межі закону.

Поняття професії митника дає змогу охарактеризувати нею важливі професійні якості, що мають бути складовими компетентності. Разом з цим види службової діяльності різняться за змістом, функціями, професійними якостями, тому від професії митника необхідно відрізнити митні спеціальності, зокрема працівник вантажного відділу; працівник пасажирського відділу; працівник відділу митних платежів; працівник відділу контролю митної вартості; працівник відділу статистики, контролю та аналізу; працівник підрозділу митної варті; працівник підрозділу боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил; працівник відділу контролю за доставкою вантажів; працівник підрозділу дізнання; працівник режимно-секретного

підрозділу, працівник відділу фінансів та бухгалтерського обліку; працівник підрозділу власної безпеки та інші.

І. В. Бризгалов наголошує, що “...неможливо чітко розмежувати науку і практику, оскільки змістом науки є знання, частина яких з’являється в результаті пізнання конкретних державно-правових явищу у процесі практики. У свою чергу, у процесі практики деякі правові явища вивчаються відповідно до даних науки. При цьому практика є основою та рушійною силою науки. Вона дає науці фактичний матеріал для теоретичного осмислення, визначає об’єктивний зміст науки, є критерієм правильності здобутих знань” [7, с. 7–8].

Отже, митна служба – це колективна діяльність, тому необхідно розробити систему відповідних засобів психолого-педагогічного впливу, які б сприяли гармонізації двох основних сфер службової діяльності посадових осіб – службової та особистісної, зменшенню деструктивного впливу суб’єктивних і об’єктивних чинників, що спрямовують їхній морально-психологічний потенціал. Тому службові контакти посадових осіб у процесі митної служби різноманітні – зі службовими особами інших контрольних служб, громадянами, учасниками зовнішньоекономічної діяльності, іноземними громадянами, тобто посадові особи митної служби виконують різні соціальні, службові та морально-етичні функції. Для цього треба бути належно підготовленими, а тому необхідно застосувати механізм реалізації морально-етичного забезпечення митної служби посадових осіб, який містить три аспекти:

перший – у процесі фахової підготовки необхідно ввести дисципліни “Деонтологія митної служби” (81 год) та “Ритуали митної служби” (54 год); у процесі підвищення кваліфікації – для вперше прийнятих на державну службу в митних органах за 264-годинною програмою ввести модуль на 30 год для посадових осіб вантажних, пасажирських відділів, митної варти за 72-годинною програмою – модуль на 18 год для посадових осіб відділів контролю за доставкою вантажів за 52-годинною програмою – модуль на 10 год у процесі професійного навчання без відриву від роботи включити тематику на 20 годин, яка розкривала б суть морально-етичного забезпечення митної служби посадових осіб щодо виконання службового обов’язку; обов’язково винести на

залік із професійного навчання питання з таких тем, як “Вимоги до посадових осіб митної служби”, які визначено у Присязі державного службовця та урочистому зобов’язанні; “Сутність та зміст етики митної служби”; “Значення службової дисципліни в процесі митної служби”; “Службовий обов’язок посадових осіб митної служби”; “Сутність ритуалів митної служби”. У навчально-виховному процесі необхідно застосовувати митну символіку, ритуали митної служби – прийняття Присяги державного службовця, посвячення в курсанти, святкування Дня митної служби, Дня академії, проведення випуску з академії; підтримання відповідного зовнішнього вигляду професорсько-викладацького складу та курсантів; у процесі вивчення навчальних дисциплін формувати професійну майстерність, стиль професійної поведінки, уміння спілкуватися під час виконання службових обов’язків;

другий – у процесі митної служби застосовувати ритуали митної служби – “День митної служби України”; “Прийняття Присяги державного службовця та урочистого зобов’язання”; “Постановка завдання щодо здійснення митного контролю та митного оформлення”; “Прийняття випускників Академії митної служби та вищих навчальних закладів”; “Підняття Державного Прапора України та прапора Державної митної служби України”; вивчати тематику морально-етичного забезпечення митної служби в процесі професійного навчання без відриву від роботи; підтримувати відповідний зовнішній вигляд посадових осіб митної служби під час виконання службових обов’язків;

третій – науково-методичне забезпечення механізму реалізації морально-етичного забезпечення митної служби: доопрацювати і прийняти Кодекс честі посадової особи митної служби; розробити посібник “Деонтологія митної служби”, який висвітлюватиме морально-етичні принципи, норми, цінності митної служби, правила поведінки посадових осіб у процесі митної служби та проблеми формування службового обов’язку в процесі митної служби; розробити посібник “Ритуали митної служби”, який розкриватиме зміст ритуалів митної служби та методику їх застосування; розробити методичний матеріал про морально-етичне забезпечення митної служби посадових осіб. Цей

методичний матеріал необхідно друкувати в журналі “Митниця” в розділі “На допомогу керівникам груп професійного навчання без відриву від роботи”.

Отже, щоб відповідати сучасним вимогам митної служби, обійманій посаді, а також мати можливість просуватися по службі, посадові особи митної служби не тільки повинні мати глибокі професійні знання, а й постійно їх поглиблювати, підвищувати професійну готовність, уміти орієнтуватися в складних ситуаціях, а також відповідати сучасним морально-етичним і професійним вимогам.

Отже, морально-етичні принципи, норми, цінності є складовими професійної компетентності працівників митних органів України, яка, у свою чергу, являє собою складне утворення, що характеризується своєрідністю структури, змістовного й практично діючого фондів, якісних характеристик. Цілеспрямовано формувати її у фахівців митних органів можна також у ході управлінської підготовки безпосередньо за місцем служби. Причому у цьому процесі доцільно враховувати особливості психологічних станів фахівців, їх службові обов'язки й умови діяльності, щоб можна було розвивати в них професійні знання, уміння й навички, адекватні цим умовам, у рамках додаткового навчального процесу.

Список використаної літератури

1. Митний кодекс України // Відом. Верхов. Ради України. – 2002. – № 38–39. – Ст. 288. – Зі змінами ; ост. ред. 4 черв. 2009 р.
2. Про Дисциплінарний статут митної служби України [Електронний ресурс] : Закон України від 6 верес. 2005 р. № 2805-IV. – Спосіб доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
3. Про державну службу : Закон України від 16 груд. 1993 р. № 3723-XII // Відом. Верхов. Ради України . – 1993. – № 52. – Ст. 490. – Зі змінами ; ост. ред. 22 трав. 2008 р.
4. Про затвердження загальних правил поведінки державного службовця [Електронний ресурс] : наказ Головного управління державної служби України від 23 жовт. 2000 р. № 58 // Комп'ютерна інформаційно-правова система “Ліга”. – Адреса в мережі “Інтернет” : www.liga.net.

5. Про затвердження Положення про прийняття урочистого зобов'язання працівниками Митної служби України [Електронний ресурс] : наказ Держмитслужби України від 31 груд. 2003 р. № 942 // Комп'ютерна інформаційно-правова система "Ліга". – Адреса в мережі "Інтернет" : www.liga.net.

6. Сливка, С. С. Юридична деонтологія : підручник / С. С. Сливка. – К. : Атіка, 2001. – 304 с.

7. Бризгалов, І. В. Юридична деонтологія : короткий курс лекцій / І. В. Бризгалов. – К : МАУП, 2003. – 48 с.